

СТАРЫ І МОРА

С а с к а р а ч э н н я м і

*Чарльзу Скрыбнеру
і Максу Перкінсу*

Ён быў чалавекам старога веку, які рыбаліў самотны у Гальфстрыме. І вось ужо восемдзсят чатыры дні ён марна выходзіў у мора на сваім яліку, не злавіўшы ніводнай рыбіны. Першыя сорок дзён разам з ім быў хлопчык. А калі мінулі тыя сорок дзён без аніякага плёну, бацькі хлопчыка сказалі сыну, што стары апошні марнік (заіао) - гэта значыць найгоршы небарака, якому зусім не шанцуе, і хлопчык мусіў падпарадкавацца іхняму загаду і выйсці у мора на іншай лодцы; і сапраўды, у першы тыдзень яны адразу ж злавлілі трох вялізных рыбін. І хлопчыку шкада было ба-

чыць, як стары штодня вяртаўся на сваёй абшыванцы без улову, і ён заўсёды выходзіў на бераг сустракаць старога, каб дапамагчы яму аднесці дадому збытаныя снасці ці бусак і гарпун, ці агорнуты вакол мачты ветразь. Ветразь увесць быў у латках з радна і, у скручаным выглядзе, нагадваў сцяг бясконцага паражэння.

Стары быў сухарлявы і змарнелы, глыбокія зморшчыны збразнілі ягоную патыліцу, а шчокі былі пакрытыя карычняватымі плямамі няшкоднага скуранага раку ў выніку ўздзеяння сонечных промняў, якія адбіваюцца ад люстраной паверхні трапічнага мора. Плямы цягнуліся па шчоках да самай шыі, а на руках былі глыбокія шнары, зробленыя вяроўкай, калі на кручок трапляла здаравенная рыба. Аднак свежых шнараў не было. Усе яны былі старыя, нібы расколіны ў даўно бязводнай пустыні.

Усё ў ім выглядала спаракнелым, апроч вачэй, падобных па колеру на блакітнае мора, і вясёлых, як у чалавека, што ніколі не скараецца.

- Сант'яга, - сказаў хлопчык, калі яны разам узыходзілі на бераг ад таго месца, дзе была прышвартавана абшыванка, - цяпер я зноў змагу пайсці з табою ў мора. Мы ўжо зарабілі трохі грошай.

Стары навучыў хлопчыка лавіць рыбу, і хлопчык шчыра да яго прывязаўся.

- Не, - адказаў стары, - ты трапіў на шчаслівую лодку. Заставайся там і надалей.

- А памятаеш, як некалі ты восемдзсят сем дзён вяртаўся з мора без улову, а потым нам пашчасціла цэлыя тры тыдні запаў штодня прывозіць вялізных рыбін.

- Памятаю, - сказаў стары. - Я ведаю, што ты пайшоў ад мяне не таму, што зняверыўся ўва мне.

- Гэта тата прымусіў мяне. Я паслухмяны сын і павінен слухацца бацьку.

- Я ведаю, - сказаў стары. - Іначай і быць не можа.

- Гэта бацька зусім зняверыўся ў табе.

- Так, - адказаў стары. - Але ж мы верым адзін у аднаго. Праўда ж?

~ Так, - пагадзіўся хлопчык. - Давай я пачастую цябе півам на Тэрасе, а потым мы ўжо занясем снасці дадому.

- А чаму ж не, - сказаў стары. - Нічога благога няма ў тым, што рыбак пачастуе рыбака...

Яны сядзелі на Тэрасе, і многія рыбакі кпілі са старога, але ён не быў у крыўдзе на іх. Рыбакі болын сталага веку сумна пазіралі на яго, аднак пазбягалі абражаць старога сваім шкадаваннем і ветліва вялі гамонку пра розныя акіяўскія плыні, пра тое, на якую глыбіню лепей закідаць лёску, якое стаіць надвор'е і што яны пабачылі на моры. Тыя, каму ў гэты дзень пашанцавала, ужо вярнуліся дамоў, выпатрашылі сваіх марлінаў і, паклаўшы іх упоперак дзвюх дошак, ухапіўшыся за край кожнай дошкі, перацягалі рыбу на рыбны склад, адкуль яе пасля павязуць на рынак у Гавану. Рыбакі, якія злавілі акул, здалі сваю здабычу на рыбзавод на другім баку бухты. Там тушы акул падвесілі на блоках, вынялі з іх пячонку, выразалі плаўнікі, паздзіралі скуру і нарэзалі мяса тонкімі скрылямі для засолу.

Калі быў усходні вецер, ён прыносіў з рыбзавода смурод, але сёння паху амаль не было чутно, бо дзьмуў паўночны вецер, а потым і зусім сціх, і на Тэрасе зрабілася сонечна і прыемна.

- Сант'яга, - сказаў хлопчык.

- Што? - азваўся стары. Ён глядзеў на сваю шклянку піва і ўспамінаў далёкую мінуўшчыну.

- Хочаш, я заўтра наладжу табе сардзін?

- Не, не трэба. Лепей пагуляй у бейсбол. Я яшчэ сам здольны веславаць, а Раджэлію закіне сетку.

- Не, дазволь мне зрабіць гэта. Калі мне забаранілі рыбаліць з табою, я хацеў бы хоць чым-небудзь дапамагчы табе.

- Ты ж ужо пачаставаў мяне півам, - сказаў стары. - Ты ўжо сапраўдны мужчына.

- Колькі ж мне было гадоў, калі ты ўпершыню ўзяў мяне з сабой на рыбалку?

- Пяць, і ты ледзь не загінуў, калі я злавіў вялізную рыбу і яна амаль не разнесла ўсю маю абшыванку ўшчэнт. Ты памятаеш?

- Я памятаю, як рыбіна біла хвостом і паламала лаўку, а ты гучна калаціў яе дубінкаю. Памятаю, як ты кінуў мяне на нос лодкі, дзе ляжалі мокрыя снасці, і ўся лодка

трэслася, а твая дубінка грукатала, нібыта секлі дрэва, а навокал пахла крывёю.

І - Няўжо ты ўсё так добра запомніў, ці, можа, гэта ўсё я сам табе расказваў?

- Я ўсё чыста запомніў з самага першага дня, калі ты ўзяў мяне з сабой у мора на рыбалку.

Стары глядзеў на хлопчыка пачырванелымі ад сонца, даверлівымі і зычлівымі вачамі.

- Калі б ты ў быў маім сынам, я б і цяпер рызыкнуў узяць цябе з сабой у мора, - сказаў ён. - Але ў цябе ёсць бацька і маці і ты трапіў у шчаслівую лодку.

- Дазволь мне прынесці табе сардзін? Я гэтаксама ведаю, дзе можна здабыць чатырох жывёў.

- У мяне засталіся яшчэ сардзіны ад сённяшняй рыбалкі. Я паклаў іх у скрынку з соллю.

- Я прынесу табе чатыры свежыя.

- Адною хопіць, - запырачыў стары.

Яго ніколі не пакідалі надзея і вера ў будучыню, але цяпер яны ўзмацніліся ў ягоным сэрцы, нібыта з мора падзьмуў свежы ветрык.

- Дзвюх, - сказаў хлопчык.

- Што ж, хай будзе па-твойму, - пагадзіўся стары. - А ты іх часам не сцягнуў?

- Калі б спатрэбілася, дык і сцягнуў бы. Аднак я іх купіў.

- Дзякуй, - сказаў стары.

Ён быў надта прастадушны і няхітры, каб задумацца, адкуль у яго гэтая пакора. Але ён ведаў, што ў гэтай пакоры няма ні ганьбы, ні страты чалавечага гонару.

- Калі ў моры захаваецца тая самая плынь, як сёння, дык заўтра будзе някеспскае надвор'е, - сказаў стары.

- Ты дзе заўтра будзеш рыбаліць?

- Падалей ад берага, а вярнуся, калі вецер пераменіцца. Выйду да золку.

- Трэба будзе пераканаць майго напарніка гэтаксама адысці як мага падалей ад берага. Каб дапамагчы табе, калі ты натрапіш на вялікую рыбу.

"Твой напарнік не любіць выходзіць далёка ў адкрытае мора.

- Так, - сказаў хлопчык. - Але я паспрабую высачыць што-небудзь такое, што ён не ўгледзіць, - хоць бы якіх птушак, што нібыта палююць за рыбай. У такім разе мне пашэнціць угаварыць яго адысці падалей за залатой мак-рэллю.

- Няўжо ў яго такія благія вочы?

- Ён амаль сляпы.

- Дзіўна. Ён жа ніколі не паляваў на чарапах. З-за іх найчасцей слепнеш.

- Аднак жа ты паляваў на чарапах ажно да Маскітнага берага, а вочы ў цябе дай Божа кожнаму.

- Я - незвычайны стары.

- А сілы ў цябе хопіць, калі натрапіцца вялізная рыбіна?

- Мяркую, што сіл стане. Тут галоўнае - спрыт.

- Давай занясём дамоў снасці. А потым я вазьму сетку і пайду па сардзіны.

Яны выцягнулі з лодкі снасці. Стары нёс на плячах мачту, а хлопчык - драўляную скрынку з маткамі туга сплеченай карычневай лёскі, бусак і гарпун з дзяржаль-нам. Скрынка з прынадай засталася на карме лодкі разам з дубінкай, якой глушаць вялізную рыбу, калі яе выцягваюць на паверхню. Наўрад ці хто-небудзь збіраецца абрабаваць старога, але лепей аднесці дадому снасці і ветразь, каб яны не адсырэлі ад расы. І хоць стары быў упэўнены, што ніхто з суседзяў не паквапіцца на ягонае дабро, але ён усё-такі лічыў за лепшае забіраць ад граху падалей бусак, ды і гарпун гэтаксама.

Яны разам падняліся да хаціны старога і прайшлі праз адчыненыя дзверы. Стары прыхінуў мачту з абгорнутым вакол яе ветразем да сцяны, а хлопчык паставіў скрынку і іншыя снасці побач з ёю. Мачта была амаль такой самай даўжыні, як хаціна, збудаваная з лістоты каралеўскай пальмы, якую тутэйшыя называюць ^цапо. У хаціне стаялі ложка, стол і крэсла, а ў глінабітнай падлозе была выемка, каб гатаваць ежу на драўняным вугалі. Карычневые сцены, складзеныя са спрасаванай валакністай лістоты, былі аздоблены каляровымі алеаграфіямі Святога Сэрца Гасподняга і Кобранскай Божай Маці. Гэтыя малюнкi былі

памяццю пра ягоную жонку. Некалі на сцяне вісела і каляровая фатаграфія самой жонкі, але потым стары яе схваў, бо глядзець на яе было надта тужліва і самотна. Цяпер яна ляжала на паліцы ў кутку, пад ягонай чыстай кашуляй.

- Што ў цябе на вячэру? - спытаў хлопчык.

- Міска жоўтага рысу з рыбай. Хочаш?

- Не, я пад'ем дома. Раскласці вогнішча?

- Не трэба. Я сам зраблю гэта пазней. Ці з'ем рыс халодным.

- Можна ўзяць сетку?

- Вядома, бяры.

Ніякай сеткі даўно ўжо не было - хлопчык памятаў, калі яны яе прадалі. Аднак штодня яны рабілі выгляд, нібы стары мае гэтую сетку. Не было і міскі з жоўтым рысам і рыбай, і пра гэта хлопчык таксама ведаў.

- Восемдзесят пяць - шчаслівая лічба, - сказаў стары. - А што калі заўтра мне пашэнціць злавіць рыбіну ў тысячу фунтаў?

- Я вазьму сетку і пайду па сардзіны. Пасядзі пакуль на парозе на сонейку.

- Добра. У мяне ёсць учарашняя газета, і я пачытаю пра бейсбол.

Хлопчык не ведаў, ці мае стары гэтую газету ў сапраўд-насці, ці выдумаў яе. Аднак стары выцягнуў газету з-пад ложка.

- Мне яе даў Педрыка ў віннай краме, - растлумачыў стары.

- Я адразу ж вярнуся, як толькі вазьму сардзіны. Пакладу і мае і твае разам на лёд, а раніцай падзелімся. Калі я вярнуся, ты мне раскажаш пра бейсбол.

- "Янкi" не павінны прагуляць.

- Баюся, што іх перамогуць кліўлендскія "Індзейцы".

- Не хвалюйся, сыноч. Не забывайся на вялікага Дзі Маджыю.

- Я баюся не толькі "Індзейцаў", але і "Тыграў" з Дэ-Ройта.

~ А можа, ты яшчэ будзеш баяцца і "Чарнаскурых" з Цынцынаці ці чыкагскіх "Белых панчоў"?

- Ты ўважліва пачытай газету і раскажаш мне, калі я вярнуся.

- А чаму б нам не купіць латарэйны квіток з лічбаю восемдзсят пяць? Заўтра ж будзе восемдзсят пяты дзень.

- А чаму б і не? - сказаў хлопчык. - А можа, лепей з лічбаю восемдзсят сем? У мінулы раз прайшло восемдзсят сем дзён.

- Двойчы нічога не бывае. А ты зможаш дастаць квіток з лічбаю восемдзсят пяць?

- Вядома, змагу.

- Адзінарны. Коштам два долары пяцьдзесят. Дзе б нам іх пазычыць?

- Дробязь! Я заўсёды магу пазычыць два долары пяцьдзесят.

- Пэўна, я гэтаксама змог бы. Толькі я пазбягаю пазычаць грошы. Спачатку просіш пазыку, а потым жабруеш...

- Глядзі, не схапі прастуды, стары. Не забывайся, ужо на дварэ верасень.

- У верасні ідзе вялізная рыба. А ў маі кожны дурань здольны рыбачыць.

- Добра, я пайшоў па сардзіны, - сказаў хлопчык.

Калі хлопчык вярнуўся, сонца ўжо села, а стары спаў, седзячы ў крэсле. Хлопчык зняў з ложка старую салдацкую коўдру і накінуў яе на спінку крэсла, прыкрыўшы плечы старога. Гэта былі дзіўныя плечы - магутныя, нягледзячы на старасць, дый і шыя выглядала моцнай, і цяпер, калі стары спаў, апусціўшы галаву на грудзі, зморшчкі былі не так бачныя. Кашуля была ўся ў латах, як і ветразь, а латы тыя былі розных адценняў, бо не роўна павыгаралі на сонцы. Аднак твар у яго быў усё-такі занадта стары, і цяпер, калі ён спаў, заплюшчыўшы вочы, ён здаваўся зусім нежывым. Газета ляжала на каленях, прыціснутая локцем, каб яе не садзьмула ветрам. Ногі ў старога былі босыя.

Хлопчык яго не пабудзіў, а калі зноў вярнуўся, стары ўсё яшчэ спаў.

- Прачынайся! - выгукнуў хлопчык і паклаў яму далонь на калена.

Стары расплюшчыў вочы і некалькі імгненняў вяртаўся аднекуль здалёку. Потым ён усміхнуўся:

- Што ты прынёс?

- Вячэру. Зараз падсілкуемся.

- Дый не такі ўжо я галодны.

- Давай пад'ядзім. Нельга лавіць рыбу нашча.

- Мне даводзілася, - сказаў стары, устаўшы і адкінуўшы з калень газету; потым ён пачаў згортваць коўдру.

- Не чапай коўдры, - сказаў хлопчык. - Пакуль я жывы, я не дазволю табе лавіць рыбу нашча.

- Тады беражы сябе і жыві як мага долей, - сказаў стары. - А што мы будзем есці?

- Чорныя бабы з рысам, смажаныя бананы і тушаную ялавічыну.

Хлопчык прынёс ежу ў металічных судках з рэстаранчыка на Тэрасе. Відэльцы, нажы і лыжкі ён паклаў у кішэню, усе яны былі акуратна загорнутыя ў сурвэткі з папэры.

- Хто табе ўсё гэта даў?

- Марцін, гаспадар рэстарана.

- Трэба яму аддзячыць.

- Я ўжо зрабіў гэта, - сказаў хлопчык, - ты не хвалюйся.

- Я дам яму самую мясістую частку вялікай рыбіны, - сказаў стары. - Ён жа не ўпершыню нам дапамагае?

- Так, не першы раз.

- Тады адной мясістай часткі не хопіць. Ён зрабіў нам шмат добра.

- А вось сёння даў яшчэ і піва.

- Мне больш за ўсё падабаецца кансерваванае піва.

- Ведаю. Але сёння ён даў піва ў бутэльках. Бутэлькі я павінен яму вярнуць.

- Ну, дзякуй табе, - сказаў стары. - Давай есці.

- Я даўно ўжо прапаную табе пад'есці, - клапатліва упікнуў яго хлопчык. - Усё чакаю цярпліва, калі ты нарэшце сядзеш за стол, і не адкрываю судкоў, каб ежа не астыла.

~ Рыхтуй ежу. А мне трэба памыцца.

"Дзе ты зможаш памыцца?" - падумаў хлопчык. Да калонкі было з два кварталы. "Трэба нанасіць яму вады, Дастаць мыла і добры ручнік. Чаму я раней не паклапаціў-

ся пра гэта? Яму патрэбна новая кашуля, зімовая світка, які-небудзь абутак і яшчэ адна коўдра".

- Смачнае мяса, - ухваліў стары.

- Раскажы мне пра бейсбол, - папрасіў хлопчык.

- У Амерыканскай лізе перамагаюць "Янкі", як я і казаў... - з задаволеным выглядам пачаў распавядаць стары.

- Але сёння яны прайгралі.

- Нічога. Затое вялікі Дзі Маджыо зноў у добрай форме.

- Ён не адзін у камандзе.

- Маеш рацыю. Аднак вынік гульні вырашае ён. У другой лізе - бруклінцаў і філадэльфійцаў - шанцы маюць толькі бруклінцы. Зрэшты, ты памятаеш, як біў Дзік Сайзлер? Як ён біў, калі гуляў там, у старым парку?

- Высокі клас! Ён б'е далей за ўсіх.

- Памятаеш, ён прыходзіў на Тэрасу? Я хацеў запрасіць яго на рыбалку, але пасаромеўся. Я прасіў цябе запрасіць яго, але і ты пасаромеўся зрабіць гэта.

- Памятаю. Дарэмна тады я збаяўся. А калі б ён пагadzіўся? Было б што ўспомніць ажно да самай смерці!

- Вось узяць бы з сабой у мора вялікага Дзі Маджыо, - сказаў стары. - Кажуць, у яго бацька быў рыбаком. Хто ведае, можа, ён і сам быў некалі такім самым небаракам, як і мы, і не пагрэбаваў бы намі.

- Бацька вялікага Сайслера ніколі не быў бедняком. Ён гуляў за сапраўдныя каманды, калі быў такога самага веку, як я.

- Калі мне было столькі гадоў, як табе, я плаваў юнгам на парусніку да берагоў Афрыкі. А вечарамі я назіраў, як на мель выходзілі львы.

- Ты мне раскажашь.

- Пра што будзем размаўляць: пра Афрыку ці пра бейсбол?

- Лепей пра бейсбол. Раскажы мне пра вялікага Джона Мак-Гроў.

- Ён гэтаксама раней заходзіў да нас на Тэрасу. Але калі ён напіваўся, ніхто не мог яго ўтаймаваць. Аднак У галаве яго быў не толькі бейсбол, але і коні. Заўсёды ен

насіў у кішэнях праграмы скачак і перадаваў па тэлефоне мянушкі коней.

- Ён быў выдатны трэнер, - сказаў хлопчык. - Бацька казаў, што ён быў самым выдатным трэнерам на свеце.

- Гэта таму, што ён бачыў яго часцей за іншых. Калі б і Дзюраша прыязджаў да нас штогод, твой бацька лічыў бы яго самым выдатным трэнерам на свеце.

- А хто, па-твойму, самы выдатны трэнер? Люк ці Майк Гансалес?

- Па-мойму, дык яны вартыя адзін аднаго.

- А самы лепшы рыбак на свеце - гэта ты.

- Не. Я ведаў рыбакоў і лепшых за мяне.

- Сце уа!* - сказаў хлопчык. - На свеце ёсць шмат добрых рыбакоў, ёсць проста выдатныя. Але такіх, як ты, няма нідзе.

- Дзякуй. Мне прыемна, што ты так лічыш. Спадзяюся, што мне не трапіць занадта вялізная рыбіна, каб ты ўва мне не зняверыўся.

- На свеце няма такой рыбіны, калі ты сапраўды маеш ранейшую сілу.

- Магчыма, у мяне сілы цяпер засталася і меней, аднак спрыт у мяне ёсць і вытрымкі хапае.

- А цяпер кладзіся спаць, каб да раніцы набрацца сілы. А я аднясу посуд.

- Што ж, дабранач. Раніцай я цябе пабуджу.

- Ты ў мяне ну акурат будзільнік, - сказаў хлопчык.

- А мой будзільнік - старасць. Чаму старыя так рана прачынаюцца? Няўжо для таго, каб падоўжыць сабе хоць бы гэты дзень?

- Не ведаю. Ведаю толькі, што маладыя спяць доўга і моцна.

- Гэта я памятаю, - сказаў стары. - Я пабуджу цябе своєчасова.

- Мне чамусьці не падабаецца, калі мяне нехта будзіць. Нібыта я горшы за яго.

- Разумею.

- Дабранач, стары.

* Што ты! (*ісп.*)

Хлопчык пайшоў дадому. Яны вячэралі, не запальваючы святла, і цяпер стары, зняўшы штаны, клаўся спаць у цемры. Ён згарнуў іх, каб пакласці сабе пад галаву замест падушкі, а ў скрутак сунуў яшчэ і газету. Захінуўшыся ў коўдру, ён лёг на старыя газеты, якія накрывалі голая спружыны ложка.

Заснуў ён хутка, і яму снілася Афрыка ягонага юнацтва, доўгія залацістыя яе берагі і белыя мелі - такія белыя, што глядзець балюча, - высокія ўцёсы і агромністыя бурныя горы. Штоноч ён цяпер зноў прыставаў да гэтых берагоў, чуў у сне, як раве прыбой, і бачыў, як выносіць ён на сушу лодкі тубыльцаў. У сне ён адчуваў пах смалы і пакулля, які сыходзіў ад палубы, адчуваў пах Афрыкі, прынесены з берага ранішнім ветрам.

Звычайна, калі да яго прыходзіў гэты пах, ён прачынаўся і, апрануўшыся, ішоў будзіць хлопчыка. Але сёння пах берага напаткаў яго надта рана, ён разумеў, што адчувае яго ў сне, і працягваў спаць, каб пабачыць белыя вяршыні ўцёсаў, якія паўстаюць з мора, гавані і бухты Канарскіх астравоў.

Яму цяпер болей ужо не сніліся ні буры, ні жанчыны, ні вялікія падзеі, ні бойкі, ні спаборніцтвы ў сіле, ні жонка. Яму сніліся толькі далёкія краіны ды льявняты, якія выходзяць на бераг. Нібы кацяняты, яны дурэлі ў прыцемках, і яны яму падабаліся гэтаксама, як яму падабаўся хлопчык. Але хлопчыка ён не сніў ніколі.

Стары неўзабаве прачнуўся, зірнуў праз адчыненыя дзверы на месяц, разгарнуў штаны і апрануў іх. Выйшаў з хаціны, памачыўся і пайшоў угору па дарозе, каб пабудзіць хлопчыка. Яму было зябка ад ранішняй прахалоды, яго праймалі дрыжыкі, але ён ведаў, што яны хутка мінуць, ён неўзабаве сядзе за вёсла і сагрэецца - яму нават зробіцца гарача.

Дзверы дома, дзе жыў хлопчык, былі адчыненыя; і стары ўвайшоў басаноў нячутнымі крокамі. Хлопчык спаў на ложку ў першым пакоі, і стары ўбачыў яго пры слабым святле маладзіка. Ён ледзьве дакрануўся да яго нагі і трымаў далонь да таго часу, пакуль хлопчык не прачнуўся і, перавярнуўшыся на спіну, не зірнуў на яго. Стары кінуў

яму, хлопчык узяў з крэсла штаны і, седзячы, нацягнуў іх.

Стары выйшаў з дому, і хлопчык накіраваўся за ім. Ён усё яшчэ ніяк не мог прачнуцца, і стары, абняўшы яго за плечы, сказаў:

- Прабач мне.

- (^іе уа! - адказаў хлопчык. - Такая ўжо наша мужчынская доля. Што зробіш.

Яны пайшлі ўніз па дарозе да хаціны старога; уздоўж усёй гэтай дарогі ў цемрадзі басаноў крочылі людзі, цягнучы на плячах мачты са сваіх лодак.

Прышоўшы ў хаціну, хлопчык узяў кошык з маткамі лёскі, бусак і гарпун, а стары ўзваліў на плячо мачту з агорнутым вакол яе ветразем.

- Хочаш кавы? - спытаў хлопчык.

- Спачатку пакладзём снасці ў лодку, а пасля вып'ем кавы.

Яны папілі кавы з бляшанак з-пад кансерваў у закусачнай, якая абслугоўвала рыбакоў і адчынялася вельмі рана.

- Ты добра спаў, стары? - спытаў хлопчык. Ён ужо зусім прачнуўся, хоць яму ўсё яшчэ было цяжка развітацца са сном.

- Выдатна, Манолін. Сёння я веру ў поспех.

- І я гэтаксама, - сказаў хлопчык. - Цяпер я пайду па нашы сардзіны і па тваіх жыўцоў. Мой напарнік носіць сам свае снасці. Яму не даспадобы, калі нехта іншы нясе яго рэчы.

- А ў нас з табой зусім не так. Я даваў табе насіць снасці амаль з пяці гадоў.

- Ведаю, - сказаў хлопчык. - Пачакай, я хутка вярнуся. Выпі яшчэ кавы. Нам тут даюць напавер.

Ён зашлёпаў басаноў па каралавым рыфе да халадзільніка, дзе ляжалі жыўцы. Стары павольна адсёрбваў каву. Ён ведаў, што трэба як след напіцца кавы, бо нічога болей яму сёння есці не давадзецца. Яму даўно ўжо абрыдзеў сам працэс ежы, і ён ніколі не браў з сабой у мора снедання. На носе лодкі ляжала бутэлька з вадой - вось і ўсё, чым ён абыходзіўся да вечара.

Хлопчык вярнуўся, прынёсшы сардзіны і загорнутых у газету жыўцоў.

Рыбакі спусціліся па сцезцы да вады, адчуваючы, як асыпаецца пад нагамі дробны гравій. Прыпадняўшы лодку, яны пасунулі яе да вады.

- Пспеху табе, стары.

- І табе таксама.

Стары надзеў вераўчаныя петлі вёслаў на калочкі ўключын і, нахіліўшыся ўперад, пачаў у цемры выводзіць лодку з гавані. З іншых стаянак у мора выходзілі іншыя лодкі, і стары, хоць і не бачыў іх цяпер, калі месяц схаваўся за пагоркамі, але чуў, як апускаюцца і заграбуюць ваду вёслы. <...>

Час ад часу то ў адной, то ў другой лодцы чуўся гоман. Але на большай частцы лодак павісла маўчанне, і адтуль даносіўся толькі плёскаць вёслаў. Пакінуўшы бухтачку, лодкі разыходзіліся ў розныя бакі, і кожны рыбак кіраваўся туды, дзе спадзяваўся знайсці рыбу.

Стары яшчэ раней вырашыў, што пойдзе далёка ад берага; ён пакінуў за сабою пахі зямлі і веславаў напразткі ў свежы ранішні подых акіянскай прасторы. Праплываючы над той яго часткай, якую рыбакі называлі "вялікім калодзежам", ён бачыў, як свяцілася ў глыбіні багавінне. Дно тут стромка абрываецца на цэлых семсот марскіх сажняў, і ў гэтым месцы збіраецца ўсялякая рыба, таму што плыве тут, натрапіўшы на стромкія адхоны акіянскага дна, стварае вір. Тут плаваюць агромністыя чароды крэветаў і дробнай рыбы, а на самых вялікіх глыбінях часам сустракаецца мноства каракаціц; уначы яны падымаюцца на паверхню і робяцца здабычай выпадковых рыб.

У цемрадзі стары адчуваў набліжэнне світання; вяслюючы, ён чуў дрыготкі гук - гэта лятучая рыба выскачыла з вады і са свістам рассекла паветра сваімі калянымі крыламі. У яго была нейкая асаблівая пяшчота да лятучых рыб - яны былі яго лепшымі сябрамі тут, у акіяне. Птушак ён шкадаваў, асабліва маленькіх і крохкіх ластавак, якія ўвесь час лётаюць у пошуках ежы і амаль ніколі яе не знаходзяць; і ён думаў: "Жыццё птушак значна горшае за нашае, калі не лічыць сцявятнікаў і вялікіх, дужых птушак. Навошта птушак стварылі такімі кволымі і бездапаможнымі, як вось гэтыя марскія ластаўкі, калі акіян бы-

вае часам такім жорсткім? Ён добры і цудоўны, але часам ён раптам робіцца такім жорсткім, а птушкі, што лётаюць над ім, сігаючы ўніз за ежай і перагукваючыся нядужымі, журботнымі галасамі, - яны занадта кволыя для яго".

У думках ён заўсёды называў мора Іа таг, як называюць яго па-іспанску людзі, якія яго любяць. Часам тыя, каму яно даспадобы, гавораць пра яго благія рэчы, але заўсёды як пра жанчыну, у жаночым родзе. Маладзейшыя рыбакі, з тых, хто карыстаецца буямі замест паплаўкоў для сваіх снасцей і ходзяць на маторных лодках, купленых у тыя дні, калі акулавая пячонка каштавала надта дорага, называюць мора еі таг, гэта значыць у мужчынскім родзе. Яны гавораць пра яго, як пра саперніка, а часам нават як пра ворага. Стары ж заўсёды думаў пра яго, як пра жанчыну, што надарае вялікімі ласкамі ці адмаўляе ў іх, а калі і дазваляе сабе рызыкаўныя ці благія ўчынкі, — што ж зробіш, такая ўжо ў яе натура. "Месяц хвалюе мора, як жанчыну", - думаў стары. <...>

- Ну вось, - сказаў ён, - нарэшце!

І выцягнуў асцярожна з вады вёслы, каб не патрывожыць лёску.

Стары пацягнуўся да лёскі і паціху ўхапіўся за яе вялікім і ўказальным пальцамі правай рукі. Ён не адчуваў ні напружання, ні цягі і трымаў лёску лёгка, не сціскаючы. Але вось яна зноў здрыганулася. На гэта раз рывок быў асцярожны і нямоцны, і стары дакладна ведаў, што гэта азначае. На глыбіні ў сто марскіх сажняў марлін заглынуў сардзіны, якімі былі ўнізаны вастрыё і загін кручка, і натрапіў на месца, дзе гэты зроблены ўручную кручок выторкваўся з галавы невялікага тунца.

Стары, падтрымліваючы вярхоўку, левай рукой асцярожна адвязаў яе ад вудзільна. Цяпер яна магла непрыкметна для рыбіны слізгаць у яго паміж пальцамі.

"Так далёка ад берага, ды яшчэ ў такую пару года, Рыбіна, пэўна, агромністая. Еш, рыбіна. Еш. Ну еш жа, ^калі ласка. Сардзіны такія свежаныкія, а табе так сцю-Дзена ў вадзе, на глыбіні ў шэсцьсот футаў, сцюдзёна і Цемна. Павярніся яшчэ разочак у цемрадзі, вярніся на^{аа} Д і паеш!"

Ён адчуў лёгка, асцярожны рывок, а потым яшчэ мацнейшы - пэўна, адну з сардзін было нялёгка сарваць з кручка. Потым усё сціхла.

- Давай жа, - сказаў стары ўголас, - вярніся яшчэ разок. Панюхай. Хіба ж яна не прыемная? Еш жа, пачастуйся лепей. А за імі прыйдзе чарга пачаставаць тунца! Ён жа такі цвёрды, халаднаваты, смаката. Не саромейся, рыбіна. Еш, прашу цябе.

Ён чакаў, трымаючы вяроўку паміж вялікім і ўказальным пальцамі, адначасова сочачы за ёю і за іншымі лёскамі, таму што рыбіна магла перайсці з месца на месца. І раптам ён зноў адчуў лёгкае, ледзь прыкметнае паторгванне лёскі.

- Клюне, - сказаў стары. - Клюне, дай ёй, Божа, здароўя!

Але яна не клюнула. Яна сышла, і лёска заставалася нерухомай.

- Яна не магла адысці, - сказаў стары. - Бог сведка, яна не магла сысці. Яна проста паварочваецца і робіць новы заход. Магчыма, яна ўжо раней трапляла на кручок і памятае пра гэта.

Тут ён зноў адчуў лёгкае паторгванне лёскі, і ў яго палягчэла на сэрцы.

- Я ж казаў, што яна толькі кранае, - сказаў стары. - Цяпер ужо яна абавязкова клюне!

Яго агарнула пачуццё шчасця, калі ён убачыў, як рыбіна паціху торгае лёску, і раптам адчуў неверагодны цяжар. Ён адчуў вагу агромністай рыбіны і, выпусціўшы вяроўку, дазволіў ёй слізгаць уніз, уніз, уніз, размотваючы за сабой адзін з запасных маткоў. Лёска сыходзіла ўніз, лёгка слізгаючы паміж пальцамі, але, хоць ён ледзь утрымліваў яе, ён усё такі разумеў, які велізарны цяжар цягне гэтую лёску.

- Якая рыбіна! - вымавіў ён. - Зацапіла кручок губою і хоча цяпер уцячы разам з ім як мага падалей.

"Яна ўсё адно павернецца і заглыне кручок", - падумаў стары. Аднак ён не казаў гэтага ўголас, каб не сурочыць. Ён ведаў, якая вялізная гэтая рыбіна, і ў думках уяўляў сабе, як яна знікае ў цемрадзі ўсё далей, трымаючы ўпоперак сваёй пашчы тунца. На нейкае імгненне рух сцішыўся, але ён па-ранейшаму адчуваў вагу рыбіны. Потым цяга

ўзмацнілася, і ён зноў адпусціў вяроўку. На секунду ён прытрымаў яе пальцамі; напружанне адразу ж ўзмацнілася, і вяроўка рэзка рванулася ўніз.

- Клюнула, - сказаў стары. - Хай цяпер заглыне яе мае быць.

Ён дазволіў лёсцы слізгаць паміж пальцамі, а левай рукою замацаваў свабодны канец двух запасных маткоў да пятлі двух запасных маткоў другой вуды. Цяпер усё было падрыхтавана. У запасе былі яшчэ тры маткі лёскі, па сорок сажняў кожны, не лічачы той, на якой трымалася рыбіна.

- Яшчэ крыху пачастуйся! - сказаў ён. - Еш, не саромейся.

"Заглыні падалей, каб вастрыё кручка трапіла табе ў самае сэрца і забіла цябе насмерць, - падумаў ён. - Усплыві сама і дазволь усадзіць у цябе гарпун. Што ж, ты гатовая? Досыць ужо наелася?"

- Пара! - вымавіў ён і, моцна таргануўшы абедзвюма рукамі лёску, выбраў каля ярда, а потым пачаў тузаць яе зноў і зноў, падцягваючы вяроўку па чарзе то адной, то другой рукою і напружваючы з кожным рыўком усю моц рук і цела.

Усе намаганні былі дарэмныя. Рыбіна ўпарта цягнула наперад, і стары не мог наблізіць яе да сябе ні на дзюйм. Лёска ў яго была моцная, разлічаная на буйную рыбу, і ён перакінуў яе за спіну і напяў так туга, што па ёй заскакалі вадзяныя кроплі. Потым лёска нягучна зашыпела ў вадзе, а ён усё трымаў яе, упёршыся ў сядзенне і адкінуўшы тулава назад. Лодка пачала ледзь прыкметна адыходзіць на паўночны заход.

Рыбіна плыла і плыла, і яны павольна рухаліся па люстранай вадзе. Іншыя прынады ўсё яшчэ былі закінуты ў мора, але стары нічога з імі не мог зрабіць.

- Эх, каб толькі са мною быў хлопчык! - сказаў ён. - Мiane цягне на буксіры рыбіна, а я строю з сябе буксірны бітэнг*. Можна было б прывязаць вяроўку да лодкі. Але ўдэ рыбіна, не дай Бог, сарвецца. Я павінен моцна тры-

Чыгунная ці сталёвая тумба на баку судна, якая служыць умацавання насавага буксірнага троса.

маць яе і адпускаць, калі спатрэбіцца. Дзякуй Богу, што яна плыве, а не ідзе на дно... А што мне рабіць, калі яна пойдзе каменем на дно і памрэ? Не ведаю. Там пабачым. Мала ці што я змагу зрабіць?

Ён упіраўся ў вяроўку спінаю і сачыў, як стромка яна сыходзіць у ваду і як павольна рухаецца лодка на паўночны захад.

"Хутка яна памрэ, - думаў стары. - Не можа яна плыць бясконца".

Аднак мінула ўжо чатыры гадзіны, а рыбіна ўсё так жа нястомна рухалася далей у адкрытае мора, цягнучы за сабою лодку, а стары ўсё гэтаксама сядзеў, упёршыся ў лаўку, з напятай за спінаю лёскай.

- Калі я злавіў яе, быў поўдзень, - сказаў стары. - А да гэтага часу я яшчэ яе не бачыў. <...>

"Цікава, чаму яна тарганула, - падумаў ён. - Дрот, відаць, саслізнуў з вялікага ўзгорка яе спіны. Вядома, яе спіне не так балюча, як маёй. Але не можа ж яна цягнуць лодку бясконца, якая б дужая і вялізная яна ні была! Цяпер я пазбавіўся ўсяго, што магло б нанесці мне шкоду, і ў мяне вялікі запас вяроўкі, - чаго яшчэ чалавеку трэба?"

- Рыбіна, - паклікаў ён ціхутка, - я з табою не расстануся, пакуль не памру.

"Дый яна са мною, пэўна, не расстанецца", - падумаў стары і пачаў чакаць раніцы. У гэты перадсвятальны час было холадна, і ён прыціснуўся да дошак, каб хоць трошкі сагрэцца. "Калі яна трывае, значыцца, і я стрываю".

І зара асвятліла напятую лёску, якая сыходзіла ў глыбіню мора. Лодка безупынна рухалася наперад, і, калі над даляглядам з'явіўся краёчак сонца, святло яго ўпала на правае плячо старога,

- Яна плыве на поўнач, - сказаў стары. - А плынь, пэўна, аднесла яе далёка да ўсходу. Хацеў бы я, каб яна павярнула ўздоўж плыні. Гэта сведчыла б пра тое, што яна стамілася.

А калі сонца паднялося яшчэ вышэй, стары зразумеў, што рыба не ведае ніякай стомы. Адно толькі было добра. Ухіл, пад якім лёска сыходзіла пад ваду, паказваў, што

рыбіна плыла цяпер на меншай глыбіні. Гэта зусім не сведчыла пра тое, што яна абавязкова вынырне на паверхню. Аднак вынырнуць яна ўсё-такі магла, - гэта не выключалася.

- Божа літасцівы, прымусь яе вынырнуць! - сказаў стары. - У мяне хопіць вяроўкі, каб яе адолець.

"Магчыма, калі мне ўдасца трохі ўзмацніць цягу, ёй зробіцца балюча, і яна выскачыць, - падумаў стары. - Цяпер, калі развіднела, хай бы яна выскачыла. Тады пугыры, якія ідуць уздоўж яе хрыбта, напоўняцца паветрам і яна не здолее сысці на глыбіню, каб там памерці".

Ён паспрабаваў нацягнуць вяроўкі мацней, але з таго часу, як ён злавіў рыбіну, лёска і без таго была напята да канца, і калі ён адкінуўся назад, каб нацягнуць яе яшчэ мацней, яна балюча ўрэзалася ў спіну, і ён пераканаўся, што нічога не выйдзе. "А торгоць нельга, - падумаў ён. - Кожны рывок пашырыць рану, якую нанёс ёй кручок, і калі рыбіна вынырне, кручок можа выслізнуць наогул. Ва ўсякім выпадку, я адчуваю цяпер сябе намнога лепей, калі ззяе сонца, і на гэты раз мне не трэба на яго глядзець".

Лёску аблытала жоўтае багавінне, але старому гэта было на руку, бо яно стрымлівала рух лодкі. Гэта было тое самае багавінне, якое свяцілася ўначы.

- Рыбіна, - сказаў ён, - я цябе вельмі люблю і паважаю. Але я заб'ю цябе яшчэ да вечаровых прыцемкаў.

"Будзем спадзявацца, што мне гэта пашчасціць здзейсніць", - падумаў ён.

З паўночнага боку да лодкі наблізілася маленькая птушачка. Яна ляцела нізка над зямлёй. Стары бачыў, што яна дужа стамілася.

Птушка села на карму адпачыць. Потым яна пакружыла над галавою ў старога і ўладкавалася на вяроўку, дзе ёй было, відаць, зручней.

- Колькі ж табе гадкоў? - спытаў у яе стары. - Пэўна, гэта тваё першае падарожжа?

У адказ птушка толькі глянула на яго. Яна надта стамілася, каб праверыць, ці дастаткова моцная гэта вяроўка, і толькі пагушквалася, абхапіўшы яе сваімі тонкімі кволымі лапкамі.

- Не хвалюся, вяроўка добра напята, - запэўніў яе стары. - Нават занадта добра. Ты не павінна была б так стамляцца ў такую ціхую бязветраную ноч. Ах, не тыя ўжо ў нашы дні птушкі, якія былі раней!

"А ястрабы заўсёды выходзяць у мора вам насустрач", - падумаў ён. Але нічога не сказаў птушцы, ды і усё адно яна б яго не зразумела. Нічога, сама хутка даведаецца аб усім пра ястрабаў.

- Адпачні як след, маленькая птушачка, - сказаў ён. - А потым ляці да берага і змагайся, як змагаецца кожны чалавек, птушка ці рыба.

Размова з птушкаю падбэдзёрыла яго, бо спіна ў яго зусім здранцвела за ноч, і цяпер яму зрабілася па-сапраўднаму балюча.

- Пабудзь са мною, калі хочаш, птушка, - сказаў ён. - Шкада, што я не магу паставіць ветразь і давезці цябе да зямлі, хоць цяпер і падняўся лёгкі ветрык. Але ў мяне тут сябар, якога мне нельга кінуць.

У гэтае імгненне рыба раптоўна моцна тарганула і паваліла старога на нос; яна сцягнула б яго за борт, калі б ён не ўпёрся ў яго рукамі і не адпусціў лёску.

Калі вяроўка тарганулася, птушка ўзляцела, і стары нават не заўважыў, як яна знікла. Ён памацаў лёску правай рукою і ўбачыў, што з рукі цячэ кроў.

- Пэўна, рыбіне зрабілася таксама балюча, - вымавіў ён і пацягнуў вяроўку, спрабуючы, ці не здолее павярнуць рыбіну ў іншы бок. Напярэш лёску да канца, ён ізноў замір у ранейшым становішчы.

- Блага табе, рыба? - спытаў ён. - Бог бачыць, мне і самому не лягчэй.

Ён пашукаў вачамі птушку, бо яму карцела пагаварыць з кім-небудзь. Але птушкі нідзе не было.

"Нядоўга ж ты пабыла са мною, - падумаў стары. - Але там, куды ты паляцела, вецер намнога мацнейшы, і ён будзе дзьмуць да самай зямлі. Як жа гэта я дазволю рыбіне параніць мне руку адным хуткім рыўком? Пэўна, я зусім зрабіўся дурнем. А магчыма, проста заглядзеўся на птушку і думаў толькі пра яе? Цяпер я буду думаць толькі пра справу і з'ем тунца, каб набрацца сіл".

- Шкада, што хлопчыка няма са мною і што ў мяне няма солі, - сказаў ён уголас.

Перамясціўшы цяжар рыбіны на левае плячо і асцярожна стаўшы на калені, ён вымыў руку, патрымаўшы яе з хвіліну ў вадзе і назіраючы за тым, як расплываецца крывавы след, як павольна абцякае руку сустрэчны струмень.

- Цяпер рыба плыве значна марудней, - сказаў ён.

Старому хацелася падаўжэй патрымаць руку ў салёнай вадзе, але ён баяўся, што рыба зноў шмаргане, таму падняўся на ногі, напярэш спінаю лёску і патрымаў руку на сонцы. На ёй была ўсяго толькі адна ранка ад вяроўкі, якая рассякала мяккія тканкі, але якраз на той частцы рукі, што патрэбна была для працы. Стары разумеў, што сёння яму яшчэ не раз спатрэбяцца рукі, і шкадаваў, што параніў іх на самым пачатку.

- Цяпер, - сказаў ён, калі рука абсохла, - я павінен з'есці тунца. Я магу дастаць яго бусаком і падсілкавацца як след.

Стары апусціўся на калені і, памацаўшы бусаком пад кармой, адшукаў там тунца. Ён падцягнуў яго да сябе, стараючыся не пашкодзіць маткоў лескі. Зноў перамясціўшы ўвесь цяжар рыбіны на левае плячо і абাপіраючыся аб борт левай рукою, ён зняў тунца каленам і пачаў выразаць са спіны ад патыліцы да хваста падоўжныя кавалкі цёмначырвонага мяса. Нарэзаўшы шэсць клінападобных кавалкаў, ён паклаў іх на дошках носа, выцер нож аб штаны, падняў шкілет тунца за хвост і выкінуў яго ў мора.

- Пэўна ж, цэлага кавалка я не адолею, — сказаў ён і парэзаў адзін з кавалкаў напалам.

Стары адчуваў, як моцна і нястомна цягне вялізная рыба, а левую руку ў яго зусім скурчыла. Яна сутаргава сціскала цяжкую вяроўку, і стары паглядзеў на яе з агідаю.

- Ну што гэта за рука, Божухна мой! - сказаў ён. - Добра, дранцвей, зацякай, калі табе гэта даспадобы. Ператварайся ў птушыную лапу, усё адно цябе гэта не выратуе.

"Падсілкуйся, - падумаў ён, паглядзеўшы ў цёмную ваду
1 На в" Роўку, якая пад вострым вуглом ішла ў ваду, - пад-

сілкуйся, і твая рука зробіцца мацнейшая. Чым яна вінаватая? Ты ж колькі ўжо гадзін запар трымаеш рыбіну. Але ты не расстанешся з ёю да канца. А пакуль падсілкуйся".

Ён узяў кавалак рыбы, паклаў яго ў рот і пачаў павольна жаваць. Смак у яе быў не такі ўжо і агідны.

"Перажоўвай як мае быць, - думаў ён, - каб не страціць ні кроплі сокаў. Няблага было б прыправіць яе лімонам ці хоць бы соллю".

- Ну і як ты сябе пачуваеш, рука? - спытаўся ён у знямелай рукі, якая зусім здранцвела, амаль як у нябожчыка. - Дзеля цябе я з'ем яшчэ кавалачак.

Стары з'еў другую палову кавалка, разрэзанага папалам. Ён старанна разжаваў яго, потым выплюнуў скуру.

- Ну як, рука, палягчэла? Ці ты яшчэ нічога не адчула? Ён узяў яшчэ адзін кавалак і з'еў яго.

"Гэта здаровая паўнакроўная рыба, - падумаў ён. - Добра, што мне трапіў тунец, а не макрэль. Макрэль занадта салодкая. А ў гэтай рыбы амаль няма слодычы, і яна захавала ўсю сваю пажыўнасць. Аднак няма чаго цешыцца непатрэбнымі думкамі, - падумаў ён. - Шкада, што ў мяне няма ні драбка солі. І я не ўпэўнены, ці правяліцца рэшта рыбы, ці пратухне, таму лепей мне з'есці яе, хоць я і не галодны. Вялізная рыбіна паводзіць сябе спакойна і ціха. Я даем тунца і тады буду гатовы".

- Патрывай трошкі, рука, - сказаў ён. - Бачыш, як я дзеля цябе стараюся.

"Трэба мне было б падсілкаваць і вялізную рыбіну, - падумаў ён. - Яна ж мая сваячка. Але ж я мушу яе забіць, і для гэтага мне патрэбны сілы".

Няспешна і сумленна стары з'еў усе клінападобныя кавалкі тунца. Абцёршы рукі аб штаны, ён выпрастаўся.

- Ну вось, - сказаў ён. - Цяпер, рука, ты можаш адпусціць лёску, я спраўлюся з ёю адной правай рукою, пакуль ты не кінеш строіць з сябе дурня...

Левай нагою ён прыціснуў тоўстую вяроўку, якую раней трымала яго левая рука, і адкінуўся назад, перанёсшы цяжар рыбіны на спіну.

- Дай бог, каб у мяне прайшла сутарга, - сказаў ён. Хто ведае, што яшчэ стрэльне ў галаву гэтай рыбіне?

"З выгляду яна спакойная, - падумаў ён, - і паводзіць сябе разумна і прыстойна. Але што ў яе наўме? І што рабіць мне? Мой план я павінен стасаваць з яе задумамі, яна ж такая велізарная. Калі яна вьгалыве, я змагу яе забіць. А калі яна так і застанецца ў глыбіні? У такім разе я застануся з ёю".

Ён выцер здранцвелую руку аб штаны і паспрабаваў расціснуць пальцы. Але рука не разгіналася. "Магчыма, яна расціснецца, калі страўнік засвоіць сырога тунца. Калі яна мне ўжо надта спатрэбіцца, я яе расцісну, чаго б мне гэта ні каштавала. Але цяпер я не хачу марнаваць сілы. Хай яна расціскаецца сама і ажыве па сваёй волі. Усё-такі ўначы ёй ад мяне дасталося, калі трэба было перарэзаць і звязаць адну з адной усе мае лёскі".

Стары паглядзеў удалячынь і зразумеў, які ён цяпер самотны. Але ён бачыў шматколерныя сонечныя промні, якія праламляліся ў цёмнай глыбіні, напятую вяроўку, што стромка абрывалася ўніз, і дзіўнае гайданне марской роўнядзі. Кучавыя воблакі прадказвалі пасат, і, пазіраючы ўперад, ён заўважыў над вадой чараду дзікіх качак, рэзка акрэсленых у небе; вось чарада расплылася, потым зноў выявілася яшчэ больш дакладна, і стары зразумеў, што чалавек у моры ніколі не бывае самотны.

Ён падумаў пра тое, што некаторым людзям бывае страшна заставацца ў адкрытым моры на маленькай лодачцы, і вырашыў, што іх страх мае рацыю ў тыя месяцы, калі непагадзь з'яўляецца раптоўна і нечакана. Але цяпер пара ўраганаў, а пакуль урагану няма, гэта самая найлепшая пара года.

Калі ўраган набліжаецца, у моры заўсёды можна ўбачыць яго прыкметы на небе за шмат дней наперад. На зямлі іх не бачаць, думаў стары, бо не ведаюць, на што звяртаць увагу. Дый на сушы і форма воблакаў зусім іншая. Аднак цяпер урагану чакаць няма чаго.

Ён паглядзеў на неба і ўбачыў белыя кучавыя воблакі, падобныя на яго марожанае, якое яму асабліва даспадобы, над імі, у высокім вераснёўскім небе, - празрыстыя шматкі перыстых воблакаў.

г Неўзабаве пачнецца лёгкі брыз, - сказаў стары. - А

ён куды больш спрыяльны для мяне, чым для цябе, рыбіна.

Левая рука ўсё яшчэ была звездзена сутаргай, але ён ужо мог патроху ёю варушыць.

"Ненавіджу, калі ў мяне зводзіць руку, - падумаў ён. - Сваё цела - і такі падвох! Ганьба, калі цябе на людзях прабраў панос альбо ты пакутуеш ад ванітаў, альбо ты атруціўся рыбаю. Але сутарга асабліва зневажае цябе, калі ты адзін".

"Калі б толькі са мною быў хлопчык, - падумаў стары, - ён расцёр бы мне руку ад локця данізу. Але дарма, яна ажыве і так".

І раптам, яшчэ перад тым, як ён заўважыў, што змяніўся ўхл, пад якім лёска ішла ў ваду, яго правая рука адчула, як цяга аслабла. Ён адкінуўся назад, з усіх сіл пачаў біць левай рукою па сцягне і тут убачыў, што лёска павольна пайшла ўверх.

- Паднімайся, - сказаў ён. - Давай, рука, ажывай! Прашу цябе!

Лёска выцягвалася ў даўжыню ўсё болей і болей, і нарэшце паверхня акіяна каля лодкі ўзнялася і рыба выйшла з вады. Яна ўсё выходзіла і выходзіла, і здавалася, не будзе ёй канца, а вада струменямі сцякала з яе бакоў. Уся яна ззяла на сонцы, галава і спіна ў яе былі цёмна-фіялетавымі, а палосы на баках здаваліся пры яркім святле вельмі шырокімі і пяшчотна-бэзавымі. Замест носа ў яе быў меч - доўгі, як бейсбольная клюшка, і востры на канцы, як рапіра. Яна ўзнялася з вады на ўвесь свой рост, а потым зноў апусцілася бязгучна, як плывец, і ледзьве пайшоў у глыбіню яе агромністы хвост, падобны на лязо сярпа, як лёска пачала імкліва размотвацца. <...>

Ён прыхінуўся да борта, перанёс увесь цяжар рыбіны на правую руку і заснуў.

У сне ён не бачыў ільвоў, але затое яму прыснілася агромністая чарада марскіх свіней, якая расцягнулася на восем ці дзесяць міль, і ў іх была шлюбная пара, таму яны высока выскоквалі ў паветра і ныралі назад у тую самую вадзяную яміну, з якой узнікалі.

Потым яму снілася, што ён ляжыць на сваім ложку У

вёсцы і ў хаціну дзьме паўночны вецер, таму яму надта холадна, а правая рука здранцвела, бо ён паклаў яе пад галаву замест падушкі.

І нарэшце яму прыснілася доўгая жоўтая водмель, і ён убачыў, як у прыцемках на ёй з'явіўся першы леў, а за ім пайшлі і іншыя; ён абапёрся падбароддзем аб борт карабля, які стаяў на якары, вечаровы ветрык абвываў старога, і ён чакаў, ці не прыйдуць новыя львы, і пачуваў сябе шчаслівым.

Месяц ужо даўно ўзышоў, але стары ўсё яшчэ спаў, а рыбіна павольна цягнула лодку ў цясіну з хмар.

Ён прагнуўся ад рыўка; кулак правай рукі выцяў яго па твары, а лёска, апякаючы далонь, імкліва ўходзіла ў ваду. Левай рукі ён не адчуваў, таму паспрабаваў прыцішыць вярхоўку правай, але вярхоўка працягвала шалёна імчацца ў мора. Нарэшце і левая рука намацала вярхоўку, ён абапёрся аб яе спінаю, і цяпер лёска абпекла яго спіну і левую руку, на якую перайшоў увесь цяжар рыбіны. Ён азірнуўся на запасныя маткі лёскі і ўбачыў, што яны хутка раскручваюцца. У гэце імгненне рыбіна вынырнула, узарваўшы акіянскую роўнядзь, і цяжка звалілася назад у мора. Потым яна скокнула зноў і зноў, а лодка імчалася ўперад, хоць лёска і працягвала ляцець за борт і стары на імгненне яе адпускаў, а пасля зноў нацягваў з усіх сіл, рызыкуючы, што рыбіна сарвецца. Яго самога прыцягнула ўсутыч да носа лодкі, твар яго прыціснуўся да кавалка мяса макрэлі, але ён не мог паварушыцца.

"Вось гэтага якраз я і чакаў, - падумаў ён. - Цяпер трымайся... Я ёй не дарую лёскі! Гэтага я ёй не дарую!"

Ён не мог бачыць скокаў рыбіны, ён толькі чуў, як гучна разяўляецца акіян, і цяжкі ўсплёск, калі рыбіна зноў падала ў ваду. Вярхоўка, якая імкліва знікала за бортам лодкі, бязлітасна, жорстка рэзала руку, але ён ведаў ранен, што так здарыцца, і спрабаваў падставіць мазолістую частку рукі, каб лёска не параніла далонь ці пальцы.

"Калі б са мною быў хлопчык, - падумаў ён, - ён бы намачыў лёску вадою. Калі б толькі быў тут хлопчык!"

- Лёска ўсё неслася, неслася і неслася, але цяпер яна ішла УЖО цяжэй, і ён прымушаў рыбіну адваёўваць кожны дзюйм

вяроўкі. Яму ўдалося падняць галаву і адсунуць твар ад мяса макрэлі, якое ягоная сківіца ператварыла ў аладку. Спярга ён устаў на калені, а потым павольна падняўся на ногі. Ён усё яшчэ адпускаў лёску, але ўсё скупей і скупей. Перасунуўшыся бліжэй да таго месца, дзе ў цемрадзі на-мацваліся нагою маткі вяроўкі, ён пераканаўся, што запас у яго яшчэ вялікі. А ў вадзе яе столькі, што рыбіне не надта лёгка будзе з ёй справіцца.

"Ну вось, - падумаў ён. - Цяпер яна скокнула ўжо болып за дзесяць разоў і напоўніла свае пузыры паветрам; цяпер яна ўжо не здолее пайсці ў глыбіню, адкуль яе нельга будзе дастаць, і памерці там. Неўзабаве яна пачне рабіць кругі, і тады мне давядзецца папрацаваць. Цікава, што яе вывела з сябе? Ці то голад давёў яе да адчаю, ці то яшчэ штосьці напалохала яе ў цемры? Магчыма, яна раптоўна адчула жах? Але ж гэта была спакойная і моцная рыбіна. Яна здавалася мне такой адважнай і ўпэўненай у сабе. Дзіўна!"

- Лепей, стары, сам забудзься на страх і болей спадзявайся на свае сілы, - сказаў ён. - Хоць ты яе і трымаеш, ты не можаш выцягнуць ні дзюйма лёскі. Але хутка яна пачне рабіць кругі.

Стары цяпер трымаў лёску левай рукою і плячамі; нахіліўшыся, ён правай рукою зачарпнуў вадку, каб змыць з твару расціснутае мяса макрэлі. Ён баяўся, што яго званітуе і ён саслабне. Вымыўшы твар, стары апусціў за борт правую руку і патрымаў яе ў салёнай вадзе, пазіраючы ў зорнае неба. "Цяпер яна плыве амаль дакладна на ўсход, - падумаў ён. - Гэта значыць, што яна стамілася і ідзе па плыні. Хутка ёй давядзецца пайсці кругамі. Вось тады і пачнецца сапраўдная праца".

Патрымаўшы некаторы час руку ў салёнай вадзе, ён выняў і агледзеў яе.

- Нічога страшнага, - сказаў ён. - А боль мужчына павінен трымаць.

Стары асцярожна ўзяў вяроўку, стараючыся, каб яна не трапіла ні ў адзін са свежых парэзаў, і перасунуў вагу такім чынам, каб і левую руку гэтаксама апусціць у вадку цераз другі борт лодкі.

"Чаму я не нарадзіўся з двума добрымі рукамі? - думаў

ён. - Можа, гэта я сам вінаваты, што своєчасова не навучыў левую руку працаваць як след. Але, Бог бачыць, яна і сама магла навучыцца! Па праўдзе кажучы, яна не так ужо і падвляла мяне гэтай ноччу; і сутарга яе звяла толькі адзін раз. Але калі паўторыцца гэтак, дык лепей хай яе адрэжа вяроўкай!"

Падумаўшы пра гэта, стары адразу зразумеў, што ў галаве яго памутнела. Трэба было б з'есці яшчэ кавалак макрэлі. "Не магу, - сказаў ён сабе. - Хай лепей у мяне галава баліць, як слабасць ад ванітаў. А я ведаю, што не змагу ўтрымаць у сабе мяса пасля таго, як на ім ляжаў мой твар. Я захаваю мяса макрэлі на ўсякі выпадак, пакуль яно не сапсуецца. Усё адно цяпер ужо позна сілкавацца. Стары дурань, - аблаяў ён сябе. - Ты ж можаш з'есці другую лятучую рыбу".

Вось яна ляжыць, выпатрашаная, чысцюткая, - і, узяўшы яе рукою, ён з'еў лятучую рыбу, старанна перажаўваючы косці, усю цалкам, дарэшты.

"У ёй больш пажыўнасці, як у іншай любой рыбе, - падумаў ён. - Ва ўсякім выпадку, у ёй ёсць тое, што мне патрэбна... Цяпер я зрабіў усё, што мог. Хай толькі яна пачне кружыць - мы з ёю пазмагаемся".

Сонца ўзыходзіла ўжо трэці раз з таго часу, як ён выйшаў у мора, і тут рыбіна пачала рабіць кругі.

Ён яшчэ не мог вызначыць па ўхіле, пад якім лёска сыходзіла ў мора, ці пачала рыбіна рабіць кругі. Ён толькі адчуў, што цяга крыху аслабла, і пачаў паціху выбіраць лёску правай рукою. Лёска напялася да канца, як і раней, але ў тое самае імгненне, калі яна, здавалася, вось-вось парвецца, яна раптам пайшла свабодна. Тады стары, нахіліўшыся, вызваліў плечы з-пад вяроўкі, што ціснула на іх, і пачаў выбіраць лёску павольна і нетаропка.

Стары працаваў, махаючы абедзвюма рукамі па чарзе. Яго старыя ногі і плечы дапамагалі рухам рук.

- Яна робіць вельмі вялікі круг, - сказаў ён, - але яна яго ўсё-такі робіць.

Раптоўна рух лёскі прыцішыўся, але стары працягваў яе выбіраць, пакуль па ёй не заскакалі вадзяныя кроплі, што ззялі на сонцы. Потым лёску пацягнула назад у мора,

і, стаўшы на калені, стары пачаў неахвотна адпускаць яе пакрысе назад, у цёмную ваду.

- Цяпер рыбіна робіць самую далёкую частку свайго круга, - сказаў ён.

"Трэба трымаць яе як мага мацней. Напятая вяроўка будзе з кожным разам укарочваць круг. Магчыма, праз гадзіну я яе ўбачу. Спярша я павінен пераканаць яе ў маёй сіле, а потым я яе адолею".

Аднак мінула дзве гадзіны, а рыбіна ўсё яшчэ працягвала павольна кружыць вакол лодкі. Са старога градам каціўся пот, і ён дужа стаміўся. Праўда, кругі, якія рабіла рыбіна, зрабіліся значна карацейшымі, і, мяркуючы па тым, як сыходзіла ў ваду лёска, было відаць, што рыба паступова ўзнямаецца на паверхню.

Вось ужо цэлую гадзіну, як у старога перад вачамі скакалі чорныя плямы, салёны пот заліваў і паліў вочы, вярэдзіў рану над вокам і другую рану - на лбе. Чорныя плямы яго не пужалі. Нічога дзіўнага ў іх не было, калі прыняць пад увагу, з якім напружаннем ён цягнуў лёску. Але два разы ён адчуў стому, і гэта яго надта непакіла.

"Няўжо я здамся і памру з-за нейкай рыбіны? - пытаўся ён у сябе. - І галоўнае - цяпер, калі ўсё ідзе так выдатна. Божухна лігасцівы, дапамажы мне вытрываць! Я прачытаю сто разоў "Ойча наш" і сто разоў "Багародзіцу". Толькі не цяпер. Цяпер я не магу".

"Лічы, што я ўжо прачытаў, - падумаў ён. - Я прачытаю іх пасля".

У гэтае імгненне ён адчуў удары па вяроўцы, якую трымаў абедзвюма рукамі, і рывok. Рывok быў рэзкі і вельмі моцны.

"Яна б'е сваім мячом па дроце, якім прывязаны кручок, - падумаў стары. - Натуральная справа. Так яна павінна паводзіць сябе. Аднак гэта можа прымусіць яе выскачыць з вады, а я лічу за лепшае, каб яна працягвала рабіць кругі. Скокі былі патрэбныя, каб яна набрала паветра, але цяпер кожны скок пашырае рану, у якой тырчыць кручок, і рыбіна можа сарвацца".

- Не скачы, рыбіна, - прасіў ён. - Калі ласка, не скачы.

Рыбіна зноў і зноў біла па дроце, і кожны раз, пахітаўшы галавою, стары патроху адпускаў лёску.

"Я не павінен прычыняць ёй залішні боль, - думаў ён. - Мой боль - ён пры мне. Яго я магу трываць. Але рыбіна можа ашалець ад болю".

Праз некаторы час рыбіна перастала біцца аб дрот і пачала зноў павольна рабіць кругі. Стары паціху выбіраў лёску. Але яму зноў зрабілася дрэнна. Ён зачарпнуў левай рукой марской вады і выліў яе сабе на галаву. Потым ён выліў сабе на галаву яшчэ крыху вады і пацёр патыліцу.

- Затое ў мяне болей няма сутаргі, - сказаў ён. - Рыбіна хутка ўсплыве, а я яшчэ пратрымаюся. Ты павінен трываць, стары. І нават не бяры ў галаву, што ты не здольны вытрываць.

Ён апусціўся на калені і да часу зноў закінуў лёску за спіну. "Пакуль яна там кружыць, я адпачну, а потым паднімуся і, калі яна наблізіцца да лодкі, зноў пачну выбіраць лёску".

Яму вельмі карцела падалей адпачыць на носе лодкі і дазволіць рыбіне зрабіць яшчэ адзін круг, не выбіраючы лёскі. Але калі цяга паказала, што рыбіна, зрабіўшы палову круга, павярнулася і вяртаецца да лодкі, стары падняўся і пачаў цягнуць вяроўку, махаючы па чарзе рукамі і паварочваючы з боку на бок тулава, каб можна было як мага болей выбраць лёскі.

"Я так стаміўся, як ніколі ў жыцці, - падумаў стары, - а між тым вецер узмацніўся. Праўда, гэты вецер будзе дарэчы, калі я павязу яе дадому. Мне ён надта спатрэбіцца тады, гэты вецер".

- Я адпачну, калі яна пойдзе на новы круг, - сказаў ён. - Тым больш, што цяпер я пачуваю сябе значна лепей. Яшчэ якіх-небудзь два-тры кругі, і рыбіна будзе маёй.

Яго саламяны брыль ссунуўся на самую патыліцу, і калі рыбіна вярнулася і зноў пачала цягнуць, ён у знямоце паваліўся на нос.

"Папрацуй цяпер ты, рыбіна, - падумаў ён. - Я зноў вазьмуся за цябе, калі толькі ты павернеш назад".

На моры ўзняліся буйныя хвалі. Але ваду гнаў спры-

яльны вецер, спадарожнік яснага надвор'я, які яму спа-трэбіцца, каб дабрацца дадому.

- Буду кіраваць на поўдзень і на захад, - сказаў ён. - І ўсё. Хіба можна заблудзіць на моры? Да таго ж востраў у нас доўгі.

Рыбу ён убачыў падчас трэцяга круга.

Спачатку ён заўважыў вялізны цёмны цень, які так доўга праходзіў у яго пад лодкай, што ён проста вачам не паверыў.

- Не, - сказаў ён. - Быць гэтага не можа, каб яна была такая велічэзная.

Але рыбіна сапраўды была такая агромністая, і да канца трэцяга круга яна ўсплыла на паверхню за якіх-небудзь трыццаць ярдаў ад лодкі, і стары ўбачыў, як высока над морам узняўся яе хвост. Ён быў болыны за самы вялікі серп і на фоне цёмна-блакітнай вады здаваўся бледна-бэзавым. Рыбіна вынырнула зноў, але ўжо неглыбока, і стары мог разгледзець яе агромністае тулава, апяразанае фіялетавымі палосамі. Яе спінны плаўнік быў апушчаны, а шырачэзныя грудныя плаўнікі раскінутыя ў бакі.

Пакуль яна рабіла свой чарговы круг, стары ўбачыў яе вока і дзвюх шэрых рыб-прыліпал. Час ад часу прыліпалы прысмоктваліся да рыбіны, а потым стрымгалоў кідаліся ад яе. Часам жа яны весела плылі ў цяні, які адкідвала велізарная рыбіна. Кожная з прыліпал была даўжынёю больш за тры футы, і калі яны плылі хутка, дык выгіналіся ўсім целам, як вугры.

Па твары старога каціўся пот, але цяпер ужо не толькі ад сонца. Падчас кожнага новага круга, які так павольна і, здавалася, ціхамірна праплывала рыбіна, стары выбіраў усё болей лёскі і цяпер быў упэўнены, што праз два кругі яму пашэнціць усадзіць у рыбіну гарпун.

"Але я павінен падцягнуць яе бліжэй, значна бліжэй, - падумаў ён. - І не трэба цэліць у галаву. Трэба біць у сэрца".

Падчас наступнага круга спіна рыбіны паказалася над вадой, але плыла яна надта яшчэ далёка ад лодкі. Рыбіна зрабіла яшчэ адзін круг, але па-ранейшаму была надта далёка ад лодкі, хоць узнялася над вадой значна вышэй. Ста-

ры ведаў, што, калі ён выбера яшчэ крыху лёскі, ён зможа падцягнуць рыбіну да самага борта.

- Заставайся спакойным і моцным, стары, - сказаў ён сабе.

Ён ужо даўно падрыхтаваў гарпун; жмут тонкага троса ляжаў у круглым кошыку, а канец ён прывязаў да бітэнга на носе.

Рыбіна набліжалася, робячы свой круг, такая спакойная і прыгожая, ледзь варушачы агромністым хвостом. Стары цягнуў лёску з усяе сілы, спрабуючы падцягнуць рыбіну як мага бліжэй да лодкі. На хвіліну рыбіна крыху завалілася на бок. Потым яна выпрасталася і пачала новы круг.

- Я зрушыў яе з месца, - сказаў стары. - Усё-такі я прымусіў яе перавярнуцца.

У яго зноў закруцілася галава, але ён цягнуў лёску з вялікай рыбінай з усіх сіл. "Мне ж удалося ўсё-такі перавярнуць яе на бок, - думаў ён. - Магчыма, на гэты раз я здолею перавярнуць яе на спіну. Цягніце! - загадаў ён сваім рукам. - Трымайце мяне, ногі! Паслугуй мне яшчэ, мая галава! Паслугуй мне. Ты ж ніколі мяне яшчэ не падводзіла. На гэты раз я перавярну яе на спіну".

Яшчэ задоўга да таго, як рыбіна наблізілася да лодкі, ён увесь напярэўся і пачаў штосілы цягнуць вяроўку. Але рыбіна толькі крыху павярнулася на бок, потым зноў выпрасталася і паплыла ўдалячынь.

- Паслухай, рыбіна! - сказаў ёй стары. - Табе ж усё адно паміраць. Навошта ж ты хочаш, каб я памёр разам з табою?

"Так у мяне нічога не атрымаецца", - падумаў стары. У роце ў яго перасохла так, што ён болей не мог гаварыць, і не было сілы дацягнуцца да бутэлькі з вадой. "На гэты раз я павінен наблізіць яе да лодкі, - падумаў ён. - Надоўга мяне не хопіць". - "Не, хопіць, - запярэчыў ён сабе. - Цябе, стары, хопіць да скону вякоў".

Падчас наступнага круга стары ледзь было яе не дас-
&У. але рыбіна зноў выпрасталася і павольна паплыла ад яго.

і ы губіш мяне, рыбіна, - думаў стары. - Гэта, вядома,

твая справа. Ні разу ў жыцці я не бачыў істоты больш велічнай, цудоўнай, павольнай і высакароднай, як ты. Хай сабе, забі мяне. Мне ўсё адно, хто каго заб'е".

"Зноў у цябе ўсё зблыталася ў галаве, стары дурань! А галава твая павінна быць чыстаю. Прывядзі свае думкі ў парадак і паспрабуй трываць пакуты, як чалавек... Ці як рыбіна", - дадаў ён у думках.

- А ты, галава, кумекай, - сказаў ён ціха, так што ледзь пачуў свой голас. - Працуй, табе кажуць.

Яшчэ два кругі ўсё заставалася па-ранейшаму.

"Што рабіць?" - думаў стары. Кожны раз, калі рыбіна адплывала, яму здавалася, што ён губляе прытомнасць, але ён усё-такі перавярнуў рыбіну на спіну. Потым рыбіна перавярнулася назад і зноў павольна адплыла ад яго, памахваючы ў паветры сваім агромністым хвостом.

"Паспрабую яшчэ раз", - упарта сказаў сам сабе стары, хоць рукі ў яго зусім аслаблі і перад вачамі стаяў туман.

Ён паспрабаваў ізноў, і рыбіна зноў адышла. "Ах, ты так?! - падумаў ён і адразу ж адчуў, як жыццё ў ім затухае. - Я паспрабую яшчэ раз".

Ён сабраў разам увесь свой боль, і ўсю рэшту сваіх сіл, і ўсю сваю даўно страчаную годнасць і кінуў іх на змаганне з пакутамі, якія трывала рыбіна, і тады яна перавярнулася на бок і ціхутка паплыла на баку, амаль кранаючы абшыўку лодкі; яна ледзь не праплыла міма - доўгая, шырокая, серабрыстая, перавітая фіялетавамі палосамі, і здавалася, што ёй не будзе канца.

Стары кінуў лёску, наступіўшы на яе нагой, падняў гарпун так высока, як толькі мог, і з усяе сілы, якая ў яго была і якую ён здолеў у гэце імгненне сабраць, усадзіў гарпун рыбіне ў бок, якраз за яе агромністым грудным плаўніком, які ўздываўся над морам да ўзроўню чалавечых грудзей. Ён адчуў, як жалеза ўваходзіць у мякаць, і, усім сваім целам абапёршыся аб гарпун, утыкаў яго ўсё глыбей і глыбей.

І тады рыбіна ажыла, хоць і несла ўжо ў сабе смерць, ~ яна высока ўзнялася над вадою, нібыта выхваляючыся сваёй надзвычайнай даўжынёй і шырынёй, усёй сваёй прыгажосцю і велічнай магутнасцю. Здавалася, яна завісла ў

паветры над старым і лодкаю. Потым яна бразнулася ў мора, заліўшы патокамі вады і старога, і ўсю ягоную лодку.<...>

Акула дагнала яго невыпадкова. Яна вынырнула з самай глыбіні акіяна, калі цёмнае воблака рыбінай крыві згусцілася, а потым распаўзлося па вадзе глыбінёй у цэлую мілю. Яна ўсплыла хутка, без усякай асцярогі, разрэзала роўнядзь мора і выйшла на сонца. Потым зноў знікла пад вадой, зноў пачула пах крыві і паплыла па следзе, які пакідалі за сабой лодка і рыбіна.

Часам яна губляла след. Але яна альбо трапляла на яго зноў, альбо адчувала ледзь чутны пах і ішла за ім неадчэпна. Гэта была вельмі вялікая акула пароды мака, створаная для таго, каб плаваць гэтаксама хутка, як самая хуткая рыба ў моры, і ўсё ў ёй было прыгожым, апроч пашчы. Спіна ў яе была такая ж блакітная, як у меч-рыбы, пуза серабрыстае, а скура гладкая і ладная, і ўся яна была падобная да меч-рыбы, калі не лічыць агромністых сківіцаў, якія цяпер былі шчыльна сціснутыя. Яна хутка плыла на самай паверхні мора, лёгка разразаючы ваду сваім высокім спінным плаўніком. За шчыльна сціснутымі двайнымі сківіцамі яе пашчы ў восем разоў ішлі коса пасаджаныя зубы. Яны не былі падобныя да звычайных пірамідальных зубоў большасці акул, анагавалі чалавечыя пальцы, скурчаныя, як кіпцюры звяроў. Даўжынёй яны не саступалі пальцам старога, а па баках былі вострыя, як лязо брытвы. Акула была створана, каб харчавацца ўсімі марскімі рыбамі, нават такімі рухавымі, жававымі, моцнымі і добра ўзброенымі, што ніякі іншы вораг ім не быў страшны. Цяпер яна спяшалася, чуючы, што здабыча блізка, і яе блакітны спіны плаўнік жвава рэзаў ваду.

Калі стары яе ўбачыў, ён зразумеў, што гэтая акула нічога не баіцца і зробіць так, як ёй захочацца. Ён пад-РЫхтаваў гарпун і замацаваў канец яго вяроўкі, чакаючы, каб акула падплыла бліжэй. Вяроўка была каротка^{*}, бо ён адрэзаў ад яе кавалак, калі прывязаў сваю Рыбіну да лодкі.

Галава ў старога зрабілася цяпер зусім ясная, ён быў у Уны рашучасці, хоць асаблівых надзей не цешыў.

"Усё ішло надта ўжо добра, так доўга не магло працягвацца", - думаў ён.

Назіраючы за тым, як падыходзіць акула, стары кінуў позірк на вялікую рыбіну. "Лепей бы, бадай што, усё гэта аказалася сном. Я не магу забараніць ёй напасці на мяне, але, магчыма, я змагу яе забіць? Бепіііво*, - падумаў ён. - Каб чэрці ўзялі цябе і тваю маці!"

Акула падплыла да самай кармы, і калі яна кінулася на рыбіну, стары ўбачыў яе разяўленую пашчу і надзвычайныя вочы і пачуў, як ляснулі акулавы сківіцы, якія ўваткнуліся ў рыбіну ледзь вышэй хваста. Галава акулы ўзвышалася над вадою, следам за галавой паказалася і спіна, і стары, чуючы, як акулавы сківіцы з шумам раздзіраюць скуру і мяса вялізнай рыбіны, усадзіў свой гарпун ёй ў галаву ў тым месцы, дзе лінія, што аб'ядноўвае яе вочы, перакрываюцца з лініяй, што ідзе ўверх ад яе носа. У сапраўднасці гэтых ліній не было. Была толькі цяжкая заостраная блакітная галава, вялізныя вочы і выпнутая, усёдняя сківіца, якая ляскала зубамі. Але ў гэтым месцы ў акулы знаходзіцца мозг, і стары ўдарыў у яго сваім гарпуном. Ён штосілы ўдарыў у яго, не спадзеючыся ні на што, але з рашучасцю і лютай злосцю.

Акула перавярнулася, і стары ўбачыў яе патухлае вока, а потым яна перавярнулася зноў, двойчы абматаўшы вакол сябе вяроўку. Стары зразумеў, што акула мёртвая, але сама яна не хацела з гэтым мірыцца. Лежачы на спіне, яна біла хвостом і ляскала сківіцамі, успеньваючы ваду, як гоначная лодка. Мора там, дзе яна біла хвостом, зрабілася зусім белым. Тулава акулы ўзнялося на тры чвэрці над вадой, вяроўка напнулася, затрымцела і нарэшце разарвалася. Акула паляжала крыху на паверхні, стары глядзеў на яе. Потым вельмі марудна яна пагрузілася ў ваду.

- Яна знесла з сабою каля сарака фунтаў рыбіны, - сказаў стары ўголас.

"Яна сцягнула на дно і мой гарпун і ўсю рэшту вяроўкі, - дадаў ён у думках, - а з рыбіны зноў цячэ кроў, а следам за гэтай акулай прыплывуць іншыя".

* Від акул (*ісп.*).

Яму болей не хацелася глядзець на рыбіну цяпер, калі яе так знявечылі. Калі акула кінулася на рыбіну, яму здалося, што яна кінулася на яго самога.

"Але я ўсё-такі забіў акул, якая напала на маю рыбіну, - падумаў ён. - А гэта была самая вялікая сіепііао, якую я калі-небудзь бачыў. А мне, далібог, давялося напткаць на сваім вяку шмат вялікіх акул."

Усё ішло занадта добра. Далей так не магло працягвацца. Хацеў бы я, каб усё гэта было сном: я не лавіў ніякай рыбіны, а сплю сабе адзін на ложку, засланым газетамі".

- Але чалавек не на тое нарадзіўся, каб цяпець паражэнне, - сказаў стары. - Чалавека можна забіць, але яго нельга перамагчы. <...>

Ён плыў ужо дзве гадзіны, разваліўшыся на карме, жуючы рыбіна мяса і спрабуючы як найхутчэй набрацца сіл і адпачыць, калі заўважыў першую з дзвюх акул.

- Ай! - вымавіў стары слова без ніякага сэнсу, - хутчэй, проста гук, які міжволі вырываецца ў чалавека, што адчуў, як цвік, працяўшы ягоную далонь, уваходзіць у дрэва.

- Оаіапаз*, - сказаў ён уголас.

Ён убачыў, як за першым плаўніком з вады паказаўся другі, і па карычневых трохвугольных плаўніках, гэтаксама як па размашыстым руху хваста, зразумеў, што гэта шыраканосыя акулы. Яны ўчулі пах рыбіны, усхваляваліся і, зусім здурэўшы ад голаду, імчаліся за гэтым спакуслівым пахам, то губляючы яго, то зноў знаходзячы. Тым не менш з кожнай хвілінаю яны набліжаліся да лодкі.

Стары намертва замацаваў ветразь і заклінаваў стырно. Потым ён узяў вясло з прывязаным да яго нажом. Ён падняў вясло зусім лёгенька, бо рукі ягоныя нясцерпна балелі. Ён сціскаў і расціскаў пальцы, каб хоць трошкі іх размяць. Потым моцна ўхапіўся за вясло, каб прымусіць рукі адразу адчуць боль у поўнай меры і ўжо болей не ўхіляцца ад працы, і пачаў сачыць, як падплываюць акулы. Ён бачыў іх пляскаць, шыраканосыя галовы і вялізныя, аблямаваныя белым колерам, грудныя плаўнікі. Гэта былі самыя

* Від акул (*ісп.*).

паскудныя з усіх акул - смярдзючыя забойцы, якія пажыраюць і падлу; калі яны вельмі галодныя, яны гатовыя кусаць і вясло, і стырно лодкі. Такія акулы адкусваюць лапы ў чарапах, калі тыя засынаюць на паверхні мора, а самыя галодныя накідваюцца ў вадзе і на чалавека, калі нават ад яго не пахне ні рыбінай крывёю, ні рыбінай слізю.

- Ай! - выгукнуў стары. - Ну што ж, пловіце сюды, даіапов.

І яны прыплылі. Але яны прыплываюць не так, як мака. Адна з іх, мільгануўшы, схавалася пад вадою, і стары адчуў, як лодка страсянулася, калі акула разрывала рыбіну. Другая сачыла за старым сваімі вузенькімі жоўтымі вачанятамі, потым, шырока разявіўшы пашчу, кінулася на рыбіну ў тым самым месцы, дзе яе абгрызла мака. Стары дакладна бачыў лінію, якая бегла з вяршыні яе галавы на спіну, дзе мозг злучаецца з хрыбтом, і ён ударыў нажом, замацаваным на вясле, якраз у тое месца; потым выняў нож і ўсадзіў яго зноў у жоўтае кашэчае вока акулы. Акула, падыхаючы, адвалілася ад рыбіны і слізганула ўніз, даглынаючы тое, што паспела ўхапіць.

Лодка ўсё яшчэ калацілася ад той расправы, якую другая акула ўчыніла над рыбінай, і стары, адпусціўшы ветразь, даў лодцы павярнуцца бокам, каб вымантачыць з-пад яе акулу. Ubачыўшы яе, ён перагнуўся цераз борт і торкнуў у яе нажом. Ён трапіў ёй у мякаць, а жорсткая скура не дазволіла нажу пранікнуць глыбока. Ад удару ў старога забалелі не толькі рукі, але і плячо. Але акула, высунуўшы з вады пашчу, кінулася зноў на рыбіну, і тады стары ўцяў яе ў самую сярэдзіну пляскатай галавы. Ён выцягнуў лязо і ўсадзіў яго ў тое самае месца другі раз. Акула ўсё яшчэ вісела на рыбіне, шчыльна спіснуўшы сківіцы, і стары ўсадзіў ёй нож у левае вока. Акула па-ранейшаму трымалася за рыбіну.

- Ах, дык ты вось як? - сказаў стары і ўваткнуў нож паміж мозгам і пазванкамі.

Цяпер гэта было зрабіць няцяжка, і ён адчуў, як рассек хресток. Стары павярнуў вясло дзяржаннем уперад і засу-нуў акуле ў пашчу, каб расчапіць ёй сківіцы. Ён павярнуу

вясло некалькі разоў і, калі акула саслізнула з рыбіны, сказаў:

- Ідзі ўніз, баіапо. Ідзі ўніз на цэлую мілю. Сустрэнься там са сваёй сяброўкаю. А можа, гэта была твпі* маці?

Ён выцер лязо нажа і паклаў вясло ў лодку. Потым паставіў ветразь і, калі яго напыла ветрам, павярнуў лодку на ранейшы курс.

- Яны, пэўна, знеслі з сабою не меней за чвэрць рыбіны, і прытым самае лепшае мяса, - сказаў ён уголас. - Хацеў бы я, каб усё гэтае было сном і я не злавіў гэтай рыбіны. Мне шкада цябе, рыбіна. Даруй мне, што ўсё так блага атрымалася. <...>

Аднак у поўнач ён зноў змагаўся з акуламі і на гэты раз ведаў, што гэта зусім марная барацьба. Яны атакавалі яго цэлай зграяй, а ён бачыў толькі палосы на вадзе, якія празалі іх плаўнікі, і святло, якое ішло ад іх, калі яны кідаліся шматаць рыбіну. Ён біў дубінкаю па галовах акул і чуў, як ляскаюць іхнія сківіцы і як калоціцца лодка, калі яны рвуць рыбіну знізу. Ён люта калаціў дубінкаю па нечым нябачным, што толькі мог чуць і ўспрымаць дотыкам, і раптоўна ўсвядоміў, што дубінка некуды знікла.

Ён выдзер румпель з гнязда і, трымаючы яго абедзвюма рукамі, калашмаціў ім, наносячы ўдар за ўдарам. Але акулы ўжо былі каля самага носа лодкі і накідваліся на рыбіну адна за адной і ўсе гуртам, аддзіраючы ад яе кавалкі мяса, якія свяціліся ў моры; акулы зноў разварочваліся, каб яшчэ раз накінуцца на сваю здабычу.

Адна з акул падплыла нарэшце да самай галавы рыбіны, і тады стары зразумеў, што ўсё скончана. Ён ударыў румпелем па носе акулы, там, дзе тырчалі зубы ў моцных касцах рыбінай галавы. Ударыў раз, другі, трэці. Пачуўшы, як затрашчаў і раскалоўся румпель, ён садануў акулу расшчэпленым дзяржаннем румпеля. Стары адчуў, як дрэва уваткнулася ў мяса, і, ведаючы, што рэшта румпеля вострая, ударыў акулу яшчэ раз. Яна кінула рыбіну і адплыла далей. Гэта была апошняя акула з атакуючай зграі. Ён ужо нічога не засталося есці.

Стары ледзь перавёў дых і адчуў дзіўнаваты прысмак у Р°Це. Прысмак быў саладкаваты і патыхаў меддзю, і на

момант стары спужаўся. Але страх хутка мінуў. Ён сплюнуў у акіян і сказаў:

- Жарыце, şalapoz, каб вы падавіліся! І хай вам прысніцца, што вы забілі чалавека.

Стары ведаў, што цяпер ужо ён пераможаны канчаткова і непапраўна, і, вярнуўшыся на карму, знайшоў, што рэшта румпеля ўваходзіць у стырнавую адтуліну і што гэтай рэштаю, калі на тое пайшло, можна кіраваць лодкаю.

Накінуўшы мех на плечы, ён паставіў лодку на належны курс. Цяпер яна ішла лёгка, і стары болей ні пра што не думаў і нічога болей не адчуваў. Цяпер яму было ўсё адно, толькі б найхутчэй даехаць да роднага берага.

Уначы акулкі накінуліся на абгрызены дарэшты касцяк рыбіны, нібы абжоры, якія хапаюць аб'едкі са стала. Стары не звяртаў на іх ніякай увагі. Ён ні на што болей не звяртаў увагі наогул, апроч сваёй лодкі. Ён толькі адчуваў, як лёгка і вольна ідзе яна цяпер, калі яе болей не стрымлівае цяжар рыбіны.

"Добрая лодка, - падумаў ён. - Яна цэлая і непашкоджаная, калі не браць пад увагу румпель. А румпель цяжкая паставіць новы".

Стары адчуў, што ўвайшоў у цёплую плынь, і «н убачыў агні прыбярэжных мястэчак. Ён ведаў, дзе знаходзіцца, і даехаць дадому цяпер было вельмі лёгка.

"Вецер - напэўна ж, мой сябра, - падумаў стары, а потым дадаў: - Прынамсі, не заўсёды. І бязмежнае мора - яно гэтаксама поўнае і нашых сяброў і нашых ворагаў. А ложка... - думаў ён, - ложка - мой сябра. Так, звычайны ложка. Проста легчы ў ложка - вялікая рэч. А як лёгка робіцца, калі ты пераможаны! - падумаў ён. - Я і не ведаў нават, што гэта так лёгка... Хто ж гэта цябе адолеў, стары? - спытаўся ён у сябе. - Ніхто, - адказаў ён. - Проста я занадта далёка пайшоў у мора".

Калі ён уваходзіў у невялічкую бухту, агні на Тэрасе былі патушаныя, і стары зразумеў, што ўсе ўжо спяць. Вецер усё мацнеў і цяпер дзьмуў штосілы. Але ў гавані было ціха, і стары прычаліў да паласы галькі пад скаламі. Дапамагчы не было каму, і ён падышоў як мага бліжэй. Потым вылез з лодкі і прывязаў яе да скалы.

Зняўшы мачту, ён наматаў на яе ветразь і завязаў яго. Потым ускінуў мачту на плячо і рушыў угору. Вось тады ён і зразумеў, як ён стаміўся. На момант ён прыпыніўся і, азірнуўшыся, убачыў у святле вулічнага ліхтара, як высокая ўздымаецца за кармой лодкі велічэзны хвост рыбіны. Ён убачыў белую абгрызеную лінію яе хрыбта і цёмны ценёк яе галавы з доўгім мячом.

Стары зноў пачаў караскацца ўверх. Адолеўшы пад'ём, ён упаў і паляжаў крыху з мачтай на плячы. Потым паспрабаваў падняцца на ногі, але гэта зрабіць было нялёгка, і ён так і застаўся сядзець на зямлі, пазіраючы на дарогу. Прабегла кошка, накіроўваючыся па сваіх справах, і стары доўга глядзеў ёй услед; потым пачаў пазіраць на парожнюю дарогу.

Нарэшце ён скінуў мачту далоў і падняўся. Узняўшы мачту, ён зноў узваліў яе на плячо і пайшоў уверх па дарозе. Яму давялося адпачываць пяць разоў, пакуль ён пераадолеў шлях да дому.

У хаціне ён прыгугліў мачту да сцяны. У цемры знайшоў бутэльку з вадой і напіўся. Потым зваліўся ў ложка. Ён нацягнуў коўдру на плечы, прыкрыў ёю спіну і ногі і заснуў, уткнуўшыся тварам у газеты і выцягнуўшы рукі далонямі ўверх.

Ён яшчэ спаў, калі раніцай у хаціну заглянуў хлопчык. Вецер дзьмуўтак моцна, што лодкі не выйшлі ў мора, і хлопчык праспаў, а потым прыйшоў у хаціну старога, як звычайна прыходзіў кожную раніцу. Хлопчык пераканаўся ў тым, што стары жывы, але потым убачыў ягоныя рукі і заплакаў. Ён ціхенька выйшаў з хаціны, каб прынесці кавы, і ўсю дарогу праплакаў.

Вакол лодкі старога сабралася процьма рыбакоў, і ўсе яны дзівіліся на тое, што было прывязана да яе; адзін з рыбакоў, закасаўшы штаны, стаяў у вадзе і мераў шкілет рыбіны вярхоўкай.

Хлопчык не стаў да іх спускацца: ён ужо быў тут, Унізе, і адзін з рыбакоў паабяцаў яму дагледзець лодку.

- Як ён сябе пачувае? - гукнуў хлопчыку адзін з рыбакоў.

- Спіць, - азваўся хлопчык. Яму было ўсё адно, што яны бачаць, як ён плача.

- Ад носа да хваста ў ёй было васемнаццаць футуў! - крыкнуў яму рыбак, які мераў рыбіну.

- Не меней, - сказаў хлопчык.

Ён падняўся на Тэрасу і папрасіў слоік кавы:

- Дайце мне гарачай кавы і паболей малака і цукру.

- Вазьмі яшчэ што-небудзь.

- Не трэба. Потым я пабачу, што яму яшчэ можна будзе есці.

- Ну і рыбіна! - сказаў гаспадар. - Такой рыбіны я яшчэ ніколі не бачыў. Але ж і ты злавіў учора дзве добрыя рыбіны.

- А хай яны гараць гарам, тыя мае рыбіны! - сказаў хлопчык і зноў заплакаў.

- Хочаш што-небудзь выпіць? - спытаў яго гаспадар.

- Не трэба, - адказаў хлопчык. - Скажы ім, каб яны не турбавалі Сант'яга. Я яшчэ прыйду.

- Перадай яму, што мне дужа шкада, што ўсё так здарылася.

- Дзякуй, - сказаў хлопчык.

Хлопчык аднёс у хаціну слоік з гарачай каваю і пасядзеў каля старога, пакуль той не прачнуўся. Адзін раз яму падалося, што стары прачынаецца, але той зноў забыўся ў цяжкім сне, і хлопчык пайшоў да суседзяў цераз дарогу, каб пазычыць у іх дровы і разагрэць каву.

Нарэшце стары расплюшчыў вочы.

- Ляжы, не уставай, - сказаў яму хлопчык. - Вось выпі!

Ён наліў яму кавы ў шклянку.

Стары ўзяў з яго рук шклянку і выпіў каву.

- Яны адолелі мяне, Манолін, - сказаў ён. - Яны мяне перамаглі.

- Але ж яна сама цябе не змагла адолець! Рыбіна ж цябе не перамагла!

- Не. Што праўда, то праўда! Гэта ўжо здарылася пасля.

- Педрыка абяцаў дагледзець лодку і снасці. Што ты збіраешся рабіць з галавой рыбіны?

- Хай Педрыка рассячэ яе на прынаду для сетак.

- А меч?

- Вазьмі яго сабе на памяць, калі хочаш.

- Хачу, - сказаў хлопчык. - Цяпер давай пагаворым пра тое, што нам рабіць далей.

- Мяне шукалі?

- Няўжо ж не. І берагавая ахова, і самалёты.

- Акіян неабсяжны, а лодка зусім маленькая. Вядома, цяжка заўважыць яе, - сказаў стары. Ён адчуў, як прыемна, калі ёсць з кім перакінуцца слоўцам, апроч сябе і мора. - Я сумаваў па табе, - сказаў ён. - Ты што-небудзь злавіў?

- Адну рыбіну ў першы дзень. Адну ў другі і дзве ў трэці.

- Цудоўна!

- Цяпер мы будзем рыбаліць разам.

- Не. Я - нешчаслівы. Мне болей не шанцуе.

- Ды пляваць я хацеў на гэтае шанцаванне! - сказаў хлопчык. - Я табе прынясу шчасце.

- А як паставяцца да гэтага твае бацькі?

- Усё гэта пустое. Я ж злавіў учора дзве рыбіны. Але цяпер мы будзем рыбаліць з табою разам, бо мне трэба яшчэ шмат чаму ў цябе навучыцца.

- Трэба дастаць добрыя восці і заўсёды браць іх з сабой. Лязо можна зрабіць з рысоры старога "форда". Заточым яго ў Гуанабакоа. Яно павінна быць вострым, але без загартуўкі, каб не зламалася. Мой жа нож зламаўся.

- Я дастану табе новы нож і натачу рысору. Колькі дзён яшчэ будзе моцны Ёгіза*?

- Мажліва, тры. А мажліва, і болей.

- За такі час усё паспеем зрабіць, - сказаў хлопчык. - А ты пакуль што падлячы свае рукі.

- Я ведаю, што з імі рабіць. Уначы я выплунуў нейкую дзіўную вадкасць, і мне здалося, нібыта ў грудзях у мяне нешта ледзь не разарвалася.

~ Падлячы і грудзі таксама, - сказаў хлопчык. - Лажыся, стары, я прынясу табе чыстую кашулю. І захаплю яшчэ што-небудзь паесці.

* Берагавы вецер (*icn*).

- Прынясі якую-небудзь газету за тых дні, што мяне не было, - папрасіў стары.

- Ты павінен хутчэй паправіцца, бо я яшчэ шмат чаму павінен у цябе навучыцца, а ты можаш навучыць мяне ўсяму на свеце. Табе было дужа балюча?

- Вельмі балюча, - сказаў стары.

- Я прынясу табе ежу і газеты. Адпачывай, стары. Я вазьму ў аптэцы якія-небудзь лекі для тваіх рук.

- Не забудзься сказаць Педрыка, каб ён узяў сабе галаву рыбіны.

- Не забудуся.

Калі хлопчык выйшаў з хаціны і пачаў спускацца ўніз па старой камяністай дарозе, ён зноў заплакаў.

...У гэты дзень на Тэрасу прыехала група турыстаў і, пазіраючы на тое, як усходні вецер уздымае высокія хвалі каля ўвахода ў бухту, адна з турыстак заўважыла сярод парожніх бляшанак з-пад піва ідохлых медуз доўгія белыя хрыбеты з агромністым хвостам на канцы, які ўздымаўся і гойдаўся на хвалях прыбою.

- Што гэта такое? - спыталася яна ў афіцыянта, паказваючы на доўгі хрыбет вялізнай рыбіны - цяпер ужо проста смецце, якое хутка змые адлівам.

- Тібіігон, - сказаў афіцыянт. - Акулы. - Ён хацеў растлумачыць ёй усё, што здарылася.

- А я дык і не ведала, што ў акул бываюць такія прыгожыя, вытанчаныя выгнутыя хвасты!

- Але, і я гэтага не ведаў, - пагадзіўся яе спадарожнік.

Наверсе, у сваёй хаціне, стары зноў заснуў. Ён зноў ляжаў тварам уніз, і яго сон ахоўваў хлопчык. Старому сніліся лавы.

Пераклаў Вадзім НЕБЫШЫНЕЦ.